

KACPER STOŚ

Uniwersytet Łódzki
<https://orcid.org/0000-0001-6983-5514>
kacper.stos@edu.uni.lodz.pl

Większościowy system wyborczy do Senatu RP – postulat i analiza konsekwencji wprowadzenia wymogu większości bezwzględnej

The majority electoral system for the Senate of the Republic of Poland – postulate and analysis of the consequences of introducing the absolute majority requirement

Abstract: The Polish Senate's electoral system is based on the majority formula for 33 years. The Electoral Code introduced a new element – single-member constituencies, which, in combination with the relative majority, imply the danger of omitting significant part of votes and the threat of winning by candidates with no majority support. The postulate of an absolute majority with the possibility of a second round of voting seems to be a solution supporting chamber's representativeness and accepted in doctrine. The author also examines the last three elections in terms of the influence of the required majority on their results. The conclusions confirm the legitimacy of the formulated postulate and indicate the need of comprehensive reform of the Senate's electoral system.

Keywords: Senate of the Republic of Poland, majority electoral system, representativeness, senatorial mandates, constituencies.

1. Modyfikacje systemów wyborczych do Senatu na przestrzeni lat

Od momentu „wskrzeszenia” Senatu RP i przywrócenia go do polskiego systemu organów władzy państwowej elekcje do izby drugiej polskiego parlamentu odbywały się na podstawie czterech różnych systemów wyborczych. Pierwsze wybory do Senatu odbyły się w 1989 roku na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Ordynacja wyborcza do Senatu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej¹. Zakładała ona wybór 100 senatorów w 47 okręgach dwumandatowych oraz 2 okręgach trzymandatowych. Na gruncie wskazanej ordynacji za wybranych do Senatu uważało się tych (dwóch lub trzech w zależności od specyfiki konkretnego okręgu) kandydatów, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów w okręgu, pod warunkiem, że każdy z nich otrzymał więcej niż połowę ważnych głosów². Ordynacja z 1989 roku przewidywała przeprowadzanie drugiej tury wyborów w sytuacji, w której żaden z kandydatów

¹ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Ordynacja wyborcza do Senatu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (t.j. Dz.U. z 1989 r. Nr 19, poz. 103).

² W związku z tym już od początku istnienia przywróconego Senatu wybory doń odznaczały się brakiem równości materialnej – waga głosu poszczególnych wyborców była uzależniona od wielkości województwa.

nie uzyskał wymaganej liczby głosów lub otrzymało ją mniej kandydatów niż liczba senatorów wybieranych w danym okręgu wyborczym.

Już dwa lata później zmieniono ordynację wyborczą do Senatu³. Na jej podstawie przeprowadzono kolejne 3 elekcje do drugiej izby polskiego parlamentu. W latach 1991, 1993 oraz 1997 wybory odbywały się wciąż w 47 okręgach wyborczych dwumandatowych oraz 2 okręgach trzymandatowych. Wybór stu senatorów zakładał jednak konieczność uzyskania przez kandydata jedynie względnej większości ważnie oddanych głosów. Formuła 100 senatorów była konceptem bardzo klarownym na początku lat 90. XX wieku, kiedy każde z województw miało być reprezentowane przez dwóch senatorów – z wyjątkiem stołecznego województwa warszawskiego i województwa katowickiego, którym ze względu na wielkość populacji przypisane były po 3 mandaty.

Po wyborach w roku 1997 weszła w życie nowa ustawa zasadnicza⁴. Utrzymano w niej koncepcję Senatu jako organu równo reprezentującego województwa – tworzona była ona wszakże jeszcze w realiach podziału administracyjnego państwa na 49 województw. Utrzymanie dotychczasowego kształtu regulacji było wyraźnym przejawem braku jednolitej wizji izby drugiej wśród sił politycznych, ich przyzwyczajenia do istniejącego systemu i ogólnej niechęci do zmian⁵. Ówczesny ustrojodawca postanowił pozostawić w związku z tym ustawodawcy zwykłemu rozstrzygnięcie kwestii zaliczenia równości w poczet zasad konstytuujących wybory do Senatu⁶. Jej brak nie powinien być jednak interpretowany nazbyt szeroko. Nie ulega wątpliwości, że zasada równości odnosi się do wszystkich aspektów funkcjonowania państwa⁷. Dlatego też, choć Konstytucja RP⁸ pomija równość w art. 97 ust. 2, to ustawodawca ma obowiązek w maksymalnym stopniu ograniczać potencjalne nierówności – gdyż nie można przyjąć, że wobec wyborów do Senatu zasada równości nie ma zastosowania i w obecnym stanie prawnym nigdy nie mogłaby mieć⁹. Późniejsze zmniejszenie liczby województw do 16 w toku reform rządu Jerzego Buzka w 1999 roku sprawiło, że wyjątkowa idea obsady Senatu straciła swój pier-

³ Ustawa z dnia 10 maja 1991 r. – Ordynacja wyborcza do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 1991 r. Nr 58, poz. 246).

⁴ Wybory parlamentarne odbywały się 21 września 1997 roku, zaś Konstytucja RP weszła w życie 17 października 1997 roku.

⁵ B. Banaszak, *W kwestii racjonalnej liczby posłów i senatorów*, „Państwo i Prawo” 1995, z. 5, s. 65.

⁶ R. Piotrowski, *Zasada równości a wybory do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2012, s. 38-42.

⁷ L. Garlicki, *Uwagi do art. 97 Konstytucji*, [w:] L. Garlicki, *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, Warszawa 1999, s. 10 i n.

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

⁹ K. Składowski, *Zasada równości wyborów a wybory do Senatu w Kodeksie wyborczym*, [w:] K. Skotnicki (red.), *Kodeks wyborczy. Wstępna ocena*, Warszawa 2011, s. 279.

wotny sens, a koncepcja ilościowo jednakiego przedstawicielstwa poszczególnych jednostek terytorialnych Rzeczypospolitej odeszła w niebyt¹⁰.

Rok 2001 przyniósł kolejną zmianę ordynacji wyborczej¹¹. Nowa regulacja utrzymywała założenie większości względnej, lecz modyfikowała okręgi wyborcze. Znacznie przekształciła dotychczasowy tryb wyborczy, zbliżając go do wymagań, jakie niesie zasada równości materialnej¹². Od wyborów parlamentarnych w 2001 roku (a także w latach 2005 i 2007) senatorowie wybierani byli w 40 okręgach dwu-, trzy- i czteromandatowych¹³. Liczba i obszar okręgów w wyborach do obu izb była niemalże identyczna, a jedyna różnica dotyczyła senackiego okręgu nr 12. W przypadku wyborów do izby pierwszej był on podzielony na dwa okręgi – nr 12 i 13¹⁴.

Ostatnia zmiana zasad wyboru członków izby drugiej nastąpiła w 2011 roku¹⁵. Wprowadzony wówczas Kodeks wyborczy przesądził o zmianie liczby, a w konsekwencji także wielkości okręgów wyborczych. Wprowadził 100 jednomandatowych okręgów wyborczych w wyborach do Senatu, w których senatorowie wybierani są do dziś. Należy także podkreślić, że zmiana systemu wyborczego z 2011 roku nie obejmowała zmiany formuły wyborczej, która nadal oparta jest na większości względnej (zwykłej).

Dynamika zmian reguł wybierania składu osobowego Senatu pokazuje, że ustawodawca borykał się na przestrzeni lat ze znalezieniem odpowiedniego modelu. Pomimo że Senat RP kształtowały różne systemy wyborcze, to niezmiennie pozostawało założenie Senatu jako izby, w obsadzie której ważniejsze od reprezentatywności całego społeczeństwa jest odzwierciedlenie poparcia większości w danych lokalnych społecznościach. Ponadto, ich wspólnym mianownikiem zawsze było to, że wszystkie z nich mieściły się w ramach formuł większościowych¹⁶.

¹⁰ A. Ławniczak, *Komentarz do art. 97*, [w:] M. Haczowska, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LexisNexis 2014 [dostęp: 25.03.2022].

¹¹ Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 46, poz. 499).

¹² Szerzej zob.: G. Kryszewski, *Konstytucyjna regulacja podstawowych zasad prawa wyborczego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, nr 2, s. 225-236.

¹³ Szerzej zob.: M. Jarentowski, *Zmiana systemu wyborczego do Senatu RP z 2011 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2011, nr 4, s. 33-37.

¹⁴ Stąd też właśnie w wyborach do Sejmu było i nadal jest 41 okręgów wyborczych.

¹⁵ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (t.j. Dz.U. z 2011 r. Nr 21, poz. 11).

¹⁶ R. Głajcar, *Reguły rywalizacji wyborczej a interesy partii politycznych: o politycznych konsekwencjach zmiany systemu wyborczego do Senatu RP w 2011 roku*, „Athenaeum. Polskie studia politologiczne” 2012, vol. 35, s. 13.

2. Istota systemu większościowego

Zasada wyborów większościowych stanowi najprostszy sposób ustalania wyników wyborów. Jeśli warunek uzyskania największej liczby głosów jest warunkiem wystarczającym, mówimy wówczas o zasadzie większości względnej. W tym przypadku, aby zostać wybranym, należy jedynie uzyskać wynik lepszy niż pozostali kontrkandydaci – zasada *first past the post*¹⁷. W tym systemie głosowanie zawsze musi przynieść rozstrzygnięcie, gdyż nie jest konieczne przekroczenie żadnego progu poparcia. System wyborczy większościowy może przyjąć również zasadę większości bezwzględnej. Wówczas narzucony jest wymóg uzyskania największej liczby głosów poparcia przy jednoczesnym przekroczeniu połowy oddanych głosów. Jeżeli żaden z kandydatów nie otrzyma więcej niż 50% głosów, przeprowadzana jest druga tura głosowania. W tejże „dogrywce” pozostają dwaj kandydaci, którzy nie zrzekli się kandydowania i uzyskali największą liczbę głosów. Rozwiązanie to sprawia, iż druga tura głosowania musi przynieść wynik, w którym jedna z osób ubiegających się o mandat zdobędzie poparcie przekraczające połowę ważnie oddanych głosów¹⁸.

Polski ustawodawca zdecydował się odejść od systemu większości bezwzględnej na początku lat 90. XX wieku. Był to zabieg, który możemy uzasadnić istnieniem wielomandatowych okręgów wyborczych, przy których utrzymywanie wymogu uzyskania większości 50% + 1 nie znajdowało większego uzasadnienia. Należy jednak zauważyć, iż decydując się w 2011 roku na wprowadzenie jednomandatowych okręgów wyborczych, dobrą i w pewnym sensie intuicyjną decyzją byłoby jednoczesne przywrócenie zasady większości bezwzględnej – wówczas w każdym okręgu wyborczym tylko jeden kandydat może wygrać. Większościowy system wyborczy w wersji większości zwykłej w połączeniu z jednomandatowymi okręgami wyborczymi powoduje niebezpieczną sytuację, w której do objęcia mandatu senatora wystarczające mogą się okazać relatywnie niewielkie procentowo poziomy poparcia¹⁹. W wyborach do Senatu może dochodzić, i dochodzi – czego dowiedzie poniższa analiza – do rozdrobnienia puli głosów pośród wielu kandydatów. Z związku z tym wybory wygrywać mogą kandydaci, którzy *de facto* nie uzyskują większości głosów. Wśród przedstawicieli doktryny możemy spotkać się ze stanowiskiem oceniającym taką sytuację jako sprzeczną z wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP zasadą państwa demokratycznego, jak również z konstytucyjną koncepcją reprezentacji

¹⁷ *Koncepcje systemów wyborczych. Opracowania tematyczne OT-578*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2010, s. 12.

¹⁸ Szerzej zob. *ibidem*, s. 6.

¹⁹ Jeśli troje kandydatów uzyskuje niemalże identyczne wyniki, to do objęcia mandatu wystarczyłoby około 34% ogólnej liczby ważnie oddanych głosów. Byłaby to sytuacja jednoznaczna z pominięciem woli zdecydowanej większości 66% wyborców. Niestety, nie jest to przykład wyłącznie hipotetyczny.

(art. 104 ust. 1 ustawy zasadniczej)²⁰. Stanisław Gebethner wskazywał, iż „zasada większości względnej zastosowana w jednomandatowych okręgach wyborczych może prowadzić do przypadków skrajnej deformacji woli wyborców – co z kolei podważa ideę reprezentatywności rządów jako podstawy ustroju demokratycznego [...] Wybory w jednomandatowych okręgach wyborczych na zasadzie większości względnej mogą doprowadzić do rządów mniejszości”²¹. Z tej przyczyny warto przemyśleć postulat oparcia systemu wyborczego do Senatu na zasadzie większości bezwzględnej z ewentualnością drugiej tury głosowania, co mogłoby w znacznym stopniu zmniejszyć skalę deformacji wyborczych, a tym samym podwyższyć stopień reprezentatywności składu izby drugiej²². Takowa zmiana pozostawałaby nie bez znaczenia dla wyników elekcji, czego egzemplifikację stanowi analiza wyników trzech poprzednich wyborów do Senatu²³.

3. Analiza wpływu większościowego systemu wyborczego na wybory do Senatu RP

Wybory do Senatu w 2011 roku (podobnie jak do Sejmu) wygrała Platforma Obywatelska (dalej: PO). Zdobyła ona 63 na 100 mandatów. Drugi wynik wyborczy należał wówczas do Prawa i Sprawiedliwości (dalej: PiS), które wprowadziło do Senatu 31 przedstawicieli. Ponadto 2 mandaty przypadły w udziale Polskiemu Stronnictwu Ludowemu (dalej: PSL), a pozostałe 4 objęli kandydaci niezależni. Najwyższy wynik wyborczy wyniósł 66,31% i został osiągnięty w okręgu nr 37 przez kandydata PiS. Szczególną uwagę zwrócić należy jednak na wynik najniższy spośród wszystkich zwycięskich kandydatów. Kandydat PiS osiągnął w okręgu nr 83 poparcie na poziomie 25,08%. Uzyskał on mandat senatora, zdobywszy zaledwie ćwierć wszystkich ważnie oddanych głosów, mając jednocześnie nad drugim kandydatem przewagę jedynie 2,56%²⁴. Należy zauważyć, iż podobnych sytuacji było więcej. Wynik poniżej

²⁰ B. Banaszak, *Glosa do wyroku TK z dnia 20 lipca 2011 r., K 9/11*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 1, s. 101-117.

²¹ S. Gebethner, *Prawo i system wyborczy w świetle realizacji postanowień Konstytucji*, [w:] Z. Jarosz (red.), *Parlament. Model konstytucyjny a praktyka ustrojowa*, Warszawa 2006, s. 20.

²² G. Kryszewski, *Konstytucyjna regulacja...*, op. cit., s. 225-236; zob. także: K. Eckhardt, *Kodeks wyborczy w świetle poglądów doktryny i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Wybrane problemy*, „Polityka i Społeczeństwo” 2015, nr 3, s. 22.

²³ Warto przy tym wskazać, iż znane są na świecie liczne koncepcje służące budowaniu jak największej reprezentatywności wyborów w ramach systemów większościowych w jednomandatowych okręgach wyborczych. Za proponowaną w niniejszej pracy formułą przemawia jednak uzasadnienie historyczne, a także argument prostoty skonstruowania i przejrzystości owego systemu.

²⁴ Kandydat partii PiS zdobył 39 802 głosy co stanowiło 12,17% wszystkich uprawnionych do głosowania w okręgu nr 83.

30% okazał się wystarczający dla zdobycia mandatu w 6 okręgach wyborczych²⁵. W połowie wszystkich okręgów wyborczych wystarczający był wynik poniżej 40%. Co szczególnie ważne – w zdecydowanej większości okręgów (w 89 ze 100) kandydaci, którzy ostatecznie wygrali wybory, nie osiągnęli wyniku przekraczającego 50% głosów, a tym samym jedynie 11 senatorów kadencji VIII mogło pochwalić się osiągnięciem bezwzględnej większości głosów w wyborach. Średni zwycięski wynik wyborczy wynosił 40, 87%.

Nie bez znaczenia dla legitymizacji mandatu parlamentarzysty pozostaje przewaga, jaką kandydat obejmujący mandat senatorski uzyskał nad kandydatem z drugim wynikiem wyborczym w danym okręgu. Najwyższa uzyskana przewaga była znacząca i wyniosła 43,46% (odnotowana została w okręgu nr 90, w którym kandydat partii PO osiągnął wynik 64,61%). Średnia wszystkich przewag wyniosła zaś 14,6%. Najdonioślejszy przykład niewielkiej przewagi zwycięzcy stanowi okręg nr 30, w którym wyniosła ona zaledwie 0,04%²⁶.

Wprowadzenie wymogu uzyskania bezwzględnej większości głosów w wyborach do Senatu, a więc konieczność przeprowadzania drugiej tury głosowania w okręgach, w których żaden kandydat nie osiągnął minimum 50% głosów, w istotny sposób wpłynęłoby na wyniki wyborów do Senatu w roku 2011. Z przeprowadzonych badań wyników wyborczych i analizy elektoratów poszczególnych komitetów wyborczych wynika, że w 2011 roku zmiana piastuna mandatu senatora mogłaby nastąpić nawet w 14 okręgach wyborczych²⁷.

---

²⁵ Okręg nr 3 – 29,50%; okręg nr 25 – 29,40%, okręg nr 27 – 27,23%, okręg nr 38 – 29,17%, okręg nr 83 – 25,08%, okręg nr 96 – 27,00%.

²⁶ Zwycięski kandydat w okręgu nr 30 uzyskał w wyborach 92 779 głosów, zdobywając tym samym nad drugim kandydatem przewagę 82 głosów. W odniesieniu do ogólnej liczby osób uprawnionych do głosowania, która wynosiła 512 929 osób, uzyskał on poparcie zaledwie 18,08%.

²⁷ Przewidywane wyniki wyborcze podane w tabelach 1, 2 i 3 oparte są na własnych wyliczeniach autora i ukazują skalę wpływu ewentualnego wprowadzenia zasady większości bezwzględnej na wyniki wyborów do Senatu RP. Wyliczenia te sporządzono na podstawie wyników głosowania przedstawionych we wskazanych danych źródłowych Państwowej Komisji Wyborczej odrębnie dla każdego okręgu wyborczego. Rezultaty wyliczeń mają charakter poglądowy i nie należy uznawać ich za pewne.

Podstawę metodologii, na której oparte zostały przedstawione w tekście analizy, stanowi sumowanie wyników wyborczych w danych okręgach wyborczych według proporcji przepływu elektoratu pomiędzy I a II turą głosowania w wyborach na Prezydenta RP, które odbywały się najbliżej analizowanych wyborów do Sejmu i Senatu RP (do wyborów parlamentarnych 2011 roku zastosowano dane dot. wyborów prezydenckich z roku 2010, dalej odpowiednio 2015 – 2015 oraz 2019 – 2020). Opracowano na podstawie danych zawartych w: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_110_10.PDF [dostęp: 20.06.2022]; https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_097_15.PDF [dostęp: 20.06.2022]; https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_084_20.PDF [dostęp: 20.06.2022].

Elektoraty pozostałych kandydatów (kandydatów ugrupowań, których nie uwzględniają dane dot. wyborów prezydenckich oraz kandydatów niezależnych) przypisywane były kandydatom drugiej tury wyborów w zmiennych proporcjach po indywidualnym przeanalizowaniu ich profili programowych (z zastrzeżeniem elektoratu partii Nowoczesna w wyborach roku 2015, który każdorazowo był w 90% przypisywany kandydatowi partii opozycyjnej biorącemu udział w II turze).

Tabela 1. Analiza wyników wyborów do Senatu w 2011 roku z uwzględnieniem postulowanego przeprowadzania drugich tur głosowania

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik wyborczy drugiej tury głosowania
1	PO	35,55	13,92	
2	PO	41,01	18,88	
3	PiS	29,50	0,20	PO
4	PO	30,63	6,20	
5	PO	42,69	19,86	
6	PO	35,35	13,08	
7	PO	43,89	6,94	
8	k. niezal.	41,89	6,53	
9	PO	32,25	14,60	
10	PO	45,28	18,88	
11	PO	35,64	11,19	
12	PO	38,40	15,00	
13	PO	42,59	16,27	
14	PiS	36,57	14,00	
15	PiS	43,85	22,80	
16	PiS	34,18	1,31	k. niezal.
17	PiS	32,40	9,66	PO
18	PSL	31,30	0,73	
19	PiS	37,53	15,35	
20	PO	45,65	23,67	
21	PO	34,33	4,46	
22	PO	46,34	24,03	
23	PO	41,50	17,86	
24	PO	45,54	16,94	
25	PiS	29,40	4,86	
26	PO	42,78	11,18	
27	PiS	27,23	4,41	PO
28	PiS	36,16	12,33	PO
29	PiS	38,85	14,07	PO
30	PiS	38,01	0,04	PO
31	PiS	31,64	1,27	PO
32	PO	46,69	10,46	
33	PO	52,53	22,21	
34	PiS	39,52	2,98	

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik wyborczy drugiej tury głosowania
35	PiS	38,69	3,76	
36	PO	35,28	5,91	PiS
37	PiS	66,31	32,62	
38	PiS	29,17	2,86	PO
39	PiS	30,96	6,42	PSL
40	PO	44,41	11,84	
41	PO	44,81	17,77	
42	k. niezal.	50,26	21,74	
43	PO	49,12	22,05	
44	PO	60,71	29,89	
45	PO	45,19	13,21	
46	PO	32,21	10,47	
47	PiS	38,83	13,08	
48	PiS	43,64	15,26	
49	PiS	43,71	22,14	
50	PiS	35,65	8,83	
51	PO	34,28	12,03	
52	PO	38,94	11,89	
53	PO	30,93	9,70	
54	PiS	40,99	8,58	
55	PiS	49,17	12,64	
56	PiS	40,09	0,36	k. niezal.
57	PiS	53,71	30,73	
58	PiS	39,45	7,43	
59	PiS	33,73	7,55	PO
60	PO	41,73	6,67	
61	k. niezal.	49,83	13,02	
62	PO	54,00	31,08	
63	PO	49,01	24,20	
64	PO	46,73	26,02	
65	PO	62,49	36,04	
66	PO	46,60	21,83	
67	PO	49,03	27,48	
68	PO	39,59	13,36	
69	PO	37,12	16,52	
70	PO	48,44	26,55	

Nr okręgu	Zwycięskie grupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik wyborczy drugiej tury głosowania
71	PO	42,50	19,21	
72	PO	33,92	12,03	
73	PO	34,11	11,93	
74	PO	39,35	14,05	
75	PO	45,24	12,89	
76	PO	30,64	8,28	
77	PO	43,46	19,76	
78	PO	45,93	15,21	
79	PO	37,71	7,64	
80	k. niezal.	60,51	36,13	
81	PiS	31,91	10,95	
82	PiS	37,52	14,87	
83	PiS	25,08	2,56	
84	PO	39,94	15,47	
85	PO	35,70	10,09	
86	PO	58,87	35,36	
87	PO	35,79	15,62	
88	PO	42,44	23,38	
89	PO	30,32	9,46	SLD
90	PO	64,61	43,46	
91	PO	62,29	40,01	
92	PO	40,24	18,38	
93	PO	30,68	4,85	
94	PO	34,13	14,94	
95	PSL	30,02	0,78	
96	PO	27,00	4,49	
97	PO	44,29	18,99	
98	PO	35,14	10,77	
99	PO	40,11	19,26	
100	PO	46,54	21,01	
	PO – 63 PiS – 31 k. niezal. – 4 PSL – 2	Max – 66,31% Min – 25,08% Śr. – 40,87%	Max – 43,46% Min – 0,04% Śr. – 14,60%	PO – 71 PiS – 19 k. niezal. – 6 PSL – 3 SLD – 1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej, <https://wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/pl/000000.html#tabs-2> [dostęp: 20.03.2022].

Wybory parlamentarne w roku 2015, będące przedmiotem dalszej analizy, również stanowią egzemplifikację znaczącego wpływu zmian związanych z postulowanym wprowadzeniem zasady bezwzględnej większości głosów na wyniki wyborcze. Przyniosły one zwycięstwo Prawu i Sprawiedliwości. Ugrupowanie to zdobyło w Senacie 61 mandatów, tworząc tym samym stabilną większość senacką. Drugie miejsce zajęła rządząca dotychczas PO, obejmując 34 mandaty senatorskie. Jeden mandat zdobyło PSL, a pozostałe 4 przypadły kandydatom niezależnym²⁸. Najwyższy wynik wyborczy padł w okręgu nr 91 i wyniósł 67,17%. Uzyskał go kandydat PO, zdobywając przewagę 34,34% nad kandydatem z drugim wynikiem w okręgu. Najniższy wynik zaś odnotowany został w okręgu nr 53 i wyniósł 23,07%²⁹. Jest to kolejny dojmujący dowód na to, że system większości zwykłej pozwala na zdobywanie mandatu przy jednoczesnym bardzo niskim poparciu społecznym. Ogółem, wynik poniżej 30% był wystarczający do zdobycia mandatu w 3 okręgach wyborczych³⁰. W 36 z nich wynik poniżej 40% dawał wygraną w wyborach. Ponadto, aż w 73 okręgach zwycięzcy kandydaci nie uzyskiwali poparcia przekraczającego 50% wszystkich ważnie oddanych głosów, na co wskazuje również poziom średniego poparcia zwycięzców – w 2015 roku wyniosło ono 44,25%. Najniższa przewaga osiągnięta przez zwycięzcę wyniosła 0,24% (okręg nr 94)³¹.

Obowiązywanie w 2015 roku zasady bezwzględnej większości zmieniłoby skład drugiej izby polskiego parlamentu jeszcze istotniej, niż miałyby to miejsce w roku 2011. Możliwość zmiany senatora zaszłaby w 22 okręgach wyborczych.

Tabela 2. Analiza wyników wyborów do Senatu w 2015 roku z uwzględnieniem postulowanego przeprowadzania drugich tur głosowania

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik wyborczy drugiej tury głosowania
1	PiS	36,93	3,83	PO
2	PiS	31,08	5,65	PO
3	PiS	43,47	8,77	
4	PO	30,60	2,65	

²⁸ Okręg nr 8 – Komitet Wyborczy Wyborców Obremski – niezależny Senator z Wrocławia; okręg nr 17 – Komitet Wyborczy Wyborców Grzegorza Biereckiego; okręg nr 42 – Komitet Wyborczy Wyborców Marka Borowskiego; okręg nr 86 – Komitet Wyborczy Wyborców Lidia Staroń – Zawsze po stronie ludzi.

²⁹ Kandydat PiS zdobył 25 508 głosów, co stanowiło 8,98% wszystkich uprawnionych do głosowania w okręgu nr 53.

³⁰ Okręg nr 52 – 29,69%; okręg nr 53 – 23,07%; okręg nr 94 – 28,76%.

³¹ Różnica głosów pomiędzy dwoma kandydatami z najwyższymi wynikami wyborczymi wyniosła 275 głosów (liczba osób uprawnionych do głosowania w okręgu nr 94 – 264359; ogólna liczba ważnie oddanych głosów w okręgu – 117540).

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik wyborczy drugiej tury głosowania
5	PiS	34,44	1,28	PO
6	PO	37,30	1,90	
7	PO	44,69	12,96	
8	k. niezal.	60,55	21,10	
9	PO	43,20	9,96	
10	PO	36,33	4,38	
11	PO	46,94	20,95	PiS
12	PiS	35,43	2,29	PO
13	PiS	33,87	5,19	PO
14	PiS	59,48	36,05	
15	PiS	59,23	32,42	
16	PiS	44,43	9,60	
17	k. niezal.	44,12	19,31	
18	PSL	49,11	11,75	
19	PiS	53,13	37,62	
20	PO	52,05	20,64	
21	PO	34,65	8,24	
22	PO	40,97	7,13	
23	PO	40,45	10,70	
24	PO	50,36	17,92	
25	PiS	44,93	20,00	
26	PiS	42,98	2,66	PO
27	PiS	45,63	16,27	
28	PiS	46,29	31,37	
29	PiS	42,18	17,40	
30	PiS	52,66	20,35	
31	PiS	49,90	22,29	
32	PO	42,51	2,90	
33	PO	38,04	4,14	
34	PiS	54,33	24,79	
35	PiS	64,11	28,22	
36	PiS	60,38	36,31	
37	PiS	66,70	45,57	
38	PiS	43,28	9,09	
39	PiS	49,67	28,04	
40	PiS	52,78	5,56	

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik wyborczy drugiej tury głosowania
41	PiS	39,50	19,21	k. niezal.
42	k. niezal.	60,69	21,38	
43	PO	42,56	10,52	
44	PO	43,41	2,65	
45	PO	45,09	8,95	
46	PiS	54,58	28,93	
47	PiS	53,19	36,37	
48	PiS	56,34	27,79	
49	PiS	61,61	23,22	
50	PiS	43,52	18,65	
51	PiS	30,68	6,62	
52	PO	29,69	3,09	
53	PiS	23,07	3,23	PO
54	PiS	53,96	30,31	
55	PiS	64,23	43,07	
56	PiS	42,74	4,02	
57	PiS	58,71	44,18	
58	PiS	57,19	32,45	
59	PiS	49,65	21,98	
60	PiS	45,89	10,44	
61	PiS	54,63	9,26	
62	PO	58,12	16,24	
63	PiS	40,25	2,18	PO
64	PO	53,53	19,82	
65	PO	53,03	19,86	
66	PiS	36,21	0,35	PO
67	PO	40,04	8,42	
68	PiS	37,99	12,57	PO
69	PiS	35,18	5,24	PO
70	PiS	35,27	4,62	PO
71	PO	34,00	2,73	
72	PiS	43,36	17,21	
73	PiS	44,76	10,18	
74	PO	34,11	1,52	PiS
75	PiS	50,48	0,96	
76	PiS	36,40	1,52	PO

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik wyborczy drugiej tury głosowania
77	PiS	30,15	1,85	PO
78	PiS	47,64	7,22	
79	PiS	43,23	10,87	
80	PO	31,96	2,55	
81	PiS	45,74	30,65	
82	PiS	36,86	19,33	
83	PiS	46,06	5,39	
84	PO	41,37	5,14	
85	PiS	35,68	2,62	PO
86	k. niezal.	43,79	10,47	
87	PiS	36,44	0,70	PO
88	PO	32,44	3,69	
89	PO	42,30	10,84	
90	PO	42,92	13,28	
91	PO	67,17	34,34	
92	PiS	36,25	3,49	PO
93	PiS	39,98	16,36	
94	PO	28,76	0,24	
95	PiS	36,68	2,54	PO
96	PiS	36,84	13,69	PO
97	PO	36,35	4,56	
98	PO	30,32	0,38	
99	PO	36,14	6,23	
100	PO	36,88	8,22	
	PiS – 61 PO – 34 k. niezal. – 4 PSL – 1	Max – 67, 17% Min – 23,07% Śr. – 44,25%	Max – 45, 57% Min – 0,24% Śr. – 13,72%	PiS – 43 PO – 51 k. niezal. – 5 PSL – 1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej, https://parlament2015.pkw.gov.pl/351_Wyniki_Senat.html [dostęp: 21.03.2022].

Ostatnia analiza dotyczy wyborów parlamentarnych, które odbyły się w 2019 roku. Ich specyfika wynika z zupełnie odmiennego kształtowania przez partie polityczne list wyborczych. Większość ugrupowań opozycyjnych przeciwstawiła wszakże rządzącej wówczas od 4 lat partii PiS wspólne listy wyborcze. Ponadto, część z nich postanowiła wziąć udział w wyborach jako Koalicyjny Komitet Wyborczy Koalicja Obywatelska PO .NiPL Zieloni (dalej: KO). Dzięki temu kandydaci opozy-

cyjni nie zwalczali się wzajemnie i tym samym nie odbierali sobie cennych głosów, konsolidując elektorat. Zabieg ów przyniósł zamierzone efekty. Po raz pierwszy w historii III RP dwie większości parlamentarne nie ukształtowały się w tożsamy sposób – większość senacką zdobyła sejmowa opozycja. Większości tej nie można jednak nazwać stabilną, gdyż opiera się na tylko jednym głosie (proporcja 51 do 49), do czego przyczyniła się także formuła większości względnej.

Warto zauważyć, że sytuacja wyborcza zaistniała w roku 2019 stanowi swoiste urzeczywistnienie tzw. reguły Duvergera, która zakłada, że system FPTP determinuje polaryzację sceny politycznej i prowadzi nieuchronnie do jej reorganizacji w dwa konkurujące bloki³². Mając to na względzie należałoby stwierdzić, że w 2019 roku doszło do dostosowania się sceny politycznej do obowiązującego systemu wyborczego. Nie zmienia to jednak faktu, iż wciąż zasadnym pozostaje postulat zmiany systemu wyborczego – dotyczy ono wszakże materii zbyt ważnej dla państwa demokratycznego i nazbyt delikatnej, by można było opierać ją na wierze w doraźne rozwiązania polityczne zamiast na relewantnych uregulowaniach prawnych.

Ze względu na mniejszą liczbę kandydatów, średnie poparcie dla zwycięzców wzrosło w stosunku do wcześniejszych wyborów i wyniosło aż 54,53%. Najwyższy zdobyty wynik wyniósł 73,12%³³, natomiast najniższy – 33,67%³⁴. W tych wyborach żaden ze 100 senatorów nie wygrał osiągając wynik poniżej 30%, jak miało to miejsce w dwóch poprzednich elekcjach. Jedynie 6 mandatów zostało obsadzonych w wyniku zdobycia poparcia niższego niż 40%, a tylko 32 kandydatów zwyciężyło osiągając poparcie nieprzekraczające 50%. W 68 okręgach wyborczych osiągnięta została większość bezwzględna. W pozostałych 32 okręgach druga tura musiałaby się odbyć. Przeprowadzona analiza pokazuje, że nawet w 9 okręgach wyborczych druga tura głosowania mogłaby przynieść zmianę lidera, a w ostatecznym rozrachunku znaczną zmianę układu sił politycznych w Senacie RP X kadencji.

Tabela 3. Analiza wyników wyborów do Senatu w 2019 roku z uwzględnieniem postulowanego przeprowadzania drugich tur głosowania

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik drugiej tury głosowania
1	PiS	38,53	1,61	KO
2	PiS	39,68	0,93	KO
3	PiS	46,67	12,24	

³² J. Flis, *Złudzenia wyboru. Społeczne wyobrażenia i instytucjonalne ramy w wyborach do sejmiku i senatu*, Kraków 2014, s. 41-43.

³³ Kandydat PiS w okręgu nr 55 zdobył 155 404 głosy.

³⁴ W okręgu nr 33 trzech kandydatów uzyskało bardzo zbliżone wyniki (32,90%, 33,43% i 33,67%). Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem wyborczym stanowiła najniższą ze wszystkich.

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik drugiej tury głosowania
4	PO	49,85	13,12	
5	PiS	43,45	2,74	KO
6	KO	45,45	3,66	
7	KO	69,21	38,42	
8	KO	65,64	31,28	
9	KO	52,66	18,43	
10	KO	45,76	4,76	PiS
11	KO	60,90	21,80	
12	PSL	39,26	1,83	
13	PiS	40,16	3,43	SLD
14	PiS	62,27	37,50	
15	PiS	60,27	30,63	
16	KO	49,63	7,00	
17	PiS	59,06	18,12	
18	PiS	60,72	29,30	
19	PiS	63,01	36,83	
20	KO	66,43	32,86	
21	KO	42,22	12,94	
22	k. niezal.	51,90	20,40	
23	KO	67,17	34,34	
24	k. niezal.	38,09	2,61	
25	PiS	57,69	25,24	
26	PiS	41,82	1,13	KO
27	PiS	52,20	20,69	
28	PiS	55,63	31,60	
29	PiS	53,32	6,64	
30	PiS	57,90	15,80	
31	PiS	57,35	14,70	
32	KO	59,55	19,10	
33	KO	54,66	21,72	
34	PiS	55,61	33,25	
35	PiS	58,32	29,18	
36	PiS	65,35	45,84	
37	PiS	60,33	20,66	
38	PiS	52,41	4,82	

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik drugiej tury głosowania
39	PiS	58,02	28,49	
40	KO	51,52	3,04	
41	PSL	58,56	17,12	
42	KO	64,55	29,10	
43	KO	53,0	25,70	
44	KO	55,25	25,85	
45	KO	67,06	34,12	
46	PiS	61,53	23,06	
47	PiS	62,00	32,47	
48	PiS	61,49	22,98	
49	PiS	63,10	26,20	
50	PiS	57,45	25,90	
51	PiS	45,54	10,50	
52	KO	54,54	26,10	
53	KO	40,63	4,43	
54	PiS	63,15	36,08	
55	PiS	73,12	46,24	
56	PiS	56,85	13,70	
57	PiS	65,49	41,83	
58	PiS	64,75	29,50	
59	PiS	58,17	27,51	
60	PiS	43,90	7,59	
61	PiS	56,53	18,97	
62	KO	62,02	22,04	
63	KO	46,81	5,62	PiS
64	KO	60,95	32,29	
65	KO	70,45	40,90	
66	KO	57,30	14,60	
67	KO	60,92	21,84	
68	PiS	48,26	15,49	
69	SLD	43,75	4,76	
70	KO	61,09	22,18	
71	KO	57,19	14,38	
72	PiS	54,05	8,10	

Nr okręgu	Zwycięskie ugrupowanie	Zwycięski wynik wyborczy (w %)	Przewaga zwycięzcy nad kandydatem z drugim wynikiem (w %)	Przewidywany wynik drugiej tury głosowania
73	PiS	46,18	8,38	
74	PiS	38,35	10,49	KO
75	SLD	50,93	1,86	
76	KO	43,14	4,87	
77	KO	59,60	19,20	
78	KO	51,09	2,18	
79	PiS	49,16	8,67	
80	KO	62,15	24,30	
81	PiS	64,09	28,18	
82	PiS	49,30	17,87	
83	PiS	49,33	23,34	
84	KO	44,62	4,67	
85	PiS	41,98	6,08	
86	k. niezal.	59,46	34,46	
87	PiS	42,05	2,84	
88	KO	43,64	4,81	
89	PSL	63,04	26,08	
90	KO	69,41	38,82	
91	KO	72,02	44,04	
92	KO	41,71	0,81	PiS
93	PiS	59,34	18,68	
94	KO	51,35	11,94	
95	KO	50,73	1,46	
96	KO	50,55	1,10	
97	KO	65,57	31,14	
98	KO	58,29	16,58	
99	KO	43,45	7,32	
100	k. niezal.	33,67	0,24	
	PiS – 48 KO – 43 k. niezal. – 4 PSL – 3 SLD – 2	Max – 73,12% Min – 33,67% Śr. – 54,53%	Max – 46,24% Min – 0,24% Śr. – 18,66%	PiS – 45 KO – 45 k. niezal. – 4 PSL – 3 SLD – 3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej, <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/pl/wyniki/senat/pl> [dostęp: 22.03.2022].

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza pokazuje, że większościowy system wyborczy do Senatu na stałe wpisał się do polskiej tradycji ustrojowej. Nie ulega wątpliwości, że nie daje on możliwości stworzenia tak reprezentatywnego składu izby, jak byłoby to możliwe przy zastosowaniu systemu proporcjonalnego. Przyjęta zasada większości względnej jest wszak jednym z najistotniejszych czynników deformujących wyniki wyborów³⁵. Niemniej jednak, bikameralny charakter polskiego parlamentu pozwala na wykorzystanie różnych systemów wyborczych do obu izb w celu dyferencjacji ich składu. Wziąwszy pod uwagę relacje pomiędzy izbami oraz ich ustrojową rolę, staje się zrozumiałe, że sposób ustalania wyników wyborów do Senatu RP nie powinien być tożsamy z tym funkcjonującym w stosunku do Sejmu³⁶. Takowe rozróżnienie sprzyja niewątpliwie odgrywaniu przez Senat roli „izby rozważki, rozsądku i wysokiej jakości prawa”.

Mając na względzie przebieg ewolucji sposobu wyborów do Senatu, który charakteryzuje się w wielu aspektach znaczącą niekonsekwencją, należy stwierdzić, że wprowadzenie w 2011 roku jednomandatowych okręgów wyborczych winno pociągnąć za sobą zmianę formuły większości niezbędnej do objęcia mandatu ze zwykłej na bezwzględną. Szczegółowe badanie trzech ostatnich elekcji pod kątem wprowadzenia bezwzględnej większości głosów i efektów tego zabiegu pokazuje, że nie skutkowałby on jeszcze silniejszym premiowaniem dużych ugrupowań. Próżno szukać także konsekwencji w postaci polepszania sytuacji kandydatów niezależnych czy zwiększania liczby podmiotów zdobywających mandaty. Wszelkie zmiany wyników zawarte w analizie wynikają jedynie z woli suwerena i jego rzeczywistego poparcia, którego system wykorzystujący większość zwykłą zdecydowanie nie oddaje.

Jednak to nie reprezentatywność stanowi główny problem. Senat wybierany większością nie jest i nie będzie organem w pełni reprezentatywnym, a realizacja postulatu wprowadzenia formuły większości bezwzględnej niewiele zmieniałaby w tej kwestii. Jednakże, jak słusznie zauważa Krzysztof Skotnicki, nie można z faktu tego wywodzić, iż naruszona zostaje wynikająca z art. 2 Konstytucji zasada rzetelności wyborów, gdyż ustrojodawca w zamierzony sposób pozostawił ustawodawcy pełną swobodę w kształtowaniu systemu wyborczego do drugiej izby³⁷. Ponadto, w kwestii tej wypowiedział się Trybunał Konstytucyjny, który w wyroku K 9/11 orzekł, iż „nie można [...] uznać, że równość materialna jest koniecznym elementem wyborów

³⁵ *Zasada równości oraz problematyka reprezentatywności w wyborach do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*, Kancelaria Senatu Biuro Analiz i Dokumentacji, Opinie i ekspertyzy OE-184, Kancelaria Senatu, Warszawa 2012, s. 22.

³⁶ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008, s. 226-227.

³⁷ Zob. K. Skotnicki, *Glosa do wyroku TK z dnia 20 lipca 2011 r., K 9/11*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 1, s. 117-128.

demokratycznych”³⁸. Trybunał uznał tym samym, że materialna równość wyborów nie jest elementem niezbędnym do zapewniania reprezentatywności składu kolegiального organu przedstawicielskiego. Zabieg ów ograniczyłby natomiast negatywne zjawisko „zmarowanych” głosów, czy wręcz legitymizowania rządów mniejszości³⁹.

Należy nade wszystko pamiętać, że postulat bezwzględnej większości głosów w jednomandatowych okręgach wyborczych do Senatu RP wyprowadzony z niniejszego opracowania nie stanowi całościowej wizji reformy systemu wyborczego do izby drugiej. Prawdziwa i całościowa zmiana w tym względzie wymaga zastanowienia się nad wieloma innymi problemami związanymi z kształtem Senatu, takimi jak kwestia nierówności okręgów wyborczych, pomysł rozdzielania kadencji obu izb parlamentu czy problematyka głosów oddawanych przez obywateli przebywających poza granicami RP, a także samym przeznaczeniem i racją bytu izby drugiej polskiego parlamentu.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak, B. (1995). *W kwestii racjonalnej liczby posłów i senatorów*. „Państwo i Prawo” 5: 62-68.
- Banaszak, B. (2012). *Glosa do wyroku TK z dnia 20 lipca 2011 r., K 9/11*. „Przegląd Sejmowy” 1: 101-117.
- Eckhardt, K. (2015). *Kodeks wyborczy w świetle poglądów doktryny i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Wybrane problemy*. „Polityka i Społeczeństwo” 3: 19-32.
- Flis, J. (2014). *Złudzenia wyboru. Społeczne wyobrażenia i instytucjonalne ramy w wyborach do sejmiku i senatu*. Kraków.
- Garlicki, L. (1999). *Uwagi do art. 97 Konstytucji*, [w:] L. Garlicki, *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I. Warszawa.
- Gebethner, S. (2006). *Prawo i system wyborczy w świetle realizacji postanowień Konstytucji*, [w:] Z. Jarosz (red.), *Parlament. Model konstytucyjny a praktyka ustrojowa*, Warszawa: 2006.
- Głajcar, R. (2012). *Reguły rywalizacji wyborczej a interesy partii politycznych: o politycznych konsekwencjach zmiany systemu wyborczego do Senatu RP w 2011 roku*. „Athenaeum. Polskie studia politologiczne” 35: 11-23.
- Jarentowski, M. (2011). *Zmiana systemu wyborczego do Senatu RP z 2011 r.* „Przegląd Sejmowy” 4: 33-47.
- Koncepcje systemów wyborczych. Opracowania tematyczne OT-578*. (2010). Kancelaria Senatu. Warszawa.
- Kryszewski, G. (2018). *Konstytucyjna regulacja podstawowych zasad prawa wyborczego*. „Gdańskie Studia Prawnicze” 2: 225-236.
- Ławniczak, A. (2014). *Komentarz do art. 97*, [w:] M. Haczkowska, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LexisNexis.
- Piotrowski, R. (2012). *Zasada równości a wybory do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*, Kancelaria Senatu, Warszawa: 37-43.
- Składowski, K. (2011). *Zasada równości wyborów a wybory do Senatu w Kodeksie wyborczym*, [w:] K. Skotnicki (red.), *Kodeks wyborczy. Wstępna ocena*, Warszawa: 279.

³⁸ Wyrok TK z dnia 20 lipca 2011 r., K 9/11, OTK-A 2011/6/61.

³⁹ Ugrupowania polityczne nie musiałyby także tworzyć wspólnych list wyborczych i koalicji na potrzeby wyborów. Efekt rozdrobnienia głosów zanikałby bowiem w drugiej turze głosowania.

- Skotnicki, K. (2012). *Glosa do wyroku TK z dnia 20 lipca 2011 r., K 9/11.* „Przegląd Sejmowy” 1: 117-128.
- Winczorek, P. (2008). *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.* Warszawa: 226-227.
- Zasada równości oraz problematyka reprezentatywności w wyborach do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.* (2012). Kancelaria Senatu. Warszawa.